

**РОЗМЕЖУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ І ТЕРОРИЗМУ
В УМОВАХ МІЖНАРОДНОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: ДОСВІД УКРАЇНИ****DIFFERENTIATION OF WAR CRIMES AND TERRORISM IN THE CONTEXT
OF AN INTERNATIONAL ARMED CONFLICT: THE UKRAINIAN EXPERIENCE**

**Погорецький М.М., к.ю.н., старший дослідник,
начальник наукової лабораторії науково-організаційного центру
Національна академія Служби безпеки України**

**Клименко С.В., к.ю.н., доцент,
завідувач кафедри кримінального права та кримінології
Національна академія Служби безпеки України**

Статтю присвячено дослідженню правової природи воєнних злочинів, учинених російською федерацією проти України, та їх розмежуванню з актами тероризму у світлі норм міжнародного гуманітарного права (МГП). На основі аналізу положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду, Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів 1977 року доведено, що визначальним критерієм кваліфікації таких діянь є контекст міжнародного збройного конфлікту. Підкреслено, що застосування поняття «терористичний акт» до дій, учинених у ході збройної агресії, є методологічною помилкою, оскільки воно спотворює природу міжнародних злочинів, знижує потенціал державної відповідальності агресора та обмежує можливість притягнення до юрисдикції Міжнародного кримінального суду. Обґрунтовано, що кваліфікація злочинів, скоєних збройними силами рф, має здійснюватися відповідно до норм МГП та статей 7 і 8 Римського статуту як воєнні злочини або злочини проти людяності.

Розкрито значення принципу комплементарності Римського статуту для гармонізації українського кримінального законодавства з міжнародними стандартами правосуддя, що забезпечує невідворотність покарання осіб, винних у тяжких порушеннях законів і звичаїв війни. Проаналізовано еволюцію національної правозастосовної практики: від антитерористичної моделі початкового періоду війни, коли діяння противника помилково кваліфікувалися за статтями 258–258-5 КК України, до сучасного підходу, який базується на міжнародно-правовому визнанні агресії та застосуванні норм МГП. Особливу увагу приділено проблемам термінологічної невідповідності між політичними визначеннями «державний тероризм» і правовими категоріями воєнних злочинів, що підлягають міжнародній юрисдикції.

Обґрунтовано необхідність уніфікації підходів до правової кваліфікації злочинів, усунення колізій між національним і міжнародним правом, удосконалення механізмів документування доказів для МКС та зміцнення співпраці з міжнародними судовими інституціями. Належне відмежування воєнних злочинів від актів тероризму визначено ключовою передумовою ефективного міжнародного правосуддя й формування доктрини державної відповідальності за агресію проти України.

Ключові слова: міжнародне гуманітарне право, воєнні злочини, злочини проти людяності, агресія, тероризм, Римський статут, Женевські конвенції, Міжнародний кримінальний суд, досудове розслідування, докази.

The article examines the legal nature of war crimes committed by the Russian Federation against Ukraine and their distinction from acts of terrorism within the framework of international humanitarian law (IHL). Based on the analysis of the provisions of the Rome Statute of the International Criminal Court, the 1949 Geneva Conventions and the 1977 Additional Protocols, it is proven that the decisive criterion for qualifying such acts is the context of an international armed conflict. It is emphasized that the application of the concept of “terrorist act” to actions committed during armed aggression constitutes a methodological error that distorts the nature of international crimes, undermines the potential for the aggressor’s state responsibility, and limits the possibility of bringing such acts under the jurisdiction of the International Criminal Court. It is substantiated that the qualification of crimes committed by the armed forces of the Russian Federation must be carried out in accordance with IHL norms and Articles 7 and 8 of the Rome Statute, as war crimes or crimes against humanity.

The article reveals the significance of the complementarity principle of the Rome Statute for harmonizing Ukrainian criminal legislation with international standards of justice, ensuring the inevitability of punishment for those guilty of serious violations of the laws and customs of war. The evolution of national law enforcement practice is analyzed—from the antiterrorist model of the early years of the war, when the enemy’s actions were mistakenly qualified under Articles 258–258-5 of the Criminal Code of Ukraine, to the modern approach based on the international legal recognition of aggression and the application of IHL norms. Special attention is paid to the terminological inconsistency between political definitions such as “state terrorism” and legal categories of war crimes subject to international jurisdiction.

The necessity of unifying approaches to legal qualification, eliminating conflicts between national and international law, improving mechanisms for documenting evidence for the ICC, and strengthening cooperation with international judicial institutions is substantiated. Proper differentiation between war crimes and acts of terrorism is identified as a key prerequisite for effective international justice and the formation of the doctrine of state responsibility for aggression against Ukraine.

Key words: international humanitarian law, war crimes, crimes against humanity, aggression, terrorism, Rome Statute, Geneva Conventions, International Criminal Court, pre-trial investigation, evidence.

Постановка проблеми. Акт агресії російської федерації проти України є безпрецедентним викликом для міжнародної системи підтримання миру і безпеки, міжнародного гуманітарного права (МГП) й міжнародного кримінального правосуддя. Умисні обстріли цивільних об’єктів, катування, позасудові страти, депортації дітей, руйнування енергетичних і культурних об’єктів – свідчать про системну політику державного насильства, що має всі ознаки воєнних злочинів і злочинів проти людяності, передбачених статтями 7 і 8 Римського статуту [1].

Попри це, у публіцистичному, політичному й навіть правозастосовному дискурсі в Україні тривалий час використовувався термін «терористичний акт» для опису злочинів, учинених збройними силами російської федерації. Так, у 2014–2022 роках обстріли Волновахи, Дебальцева, Маріуполя, Краматорська та інших міст та селищ у низці процесуальних документів кваліфікувалися як терористичні злочини, передбачені статтями 258–258-5 КК України. Водночас треба враховувати, що рф ініціювала, спланувала та безпосередньо здійснювала акт агресії

проти України з 19 лютого 2014 року на території АРК Крим, а потім його продовжила на території Луганської та Донецької областей, зокрема й шляхом залучення збройних банд, груп, іррегулярних сил та найманців, які здійснювали акти застосування збройної сили проти нашої держави. Це дає підстави кваліфікувати ці дії як злочин агресії, а вчиненні під час агресії суспільно небезпечні діяння проти цивільного населення та цивільних об'єктів, як воєнні злочини, вчинені у контексті міжнародного збройного конфлікту, який регулюється МГП.

Таке отождествлення має не лише теоретичні, а й практичні наслідки. Воно розмиває межі між міжнародними злочинами та злочинами проти громадської безпеки, ускладнює притягнення до відповідальності за нормами міжнародного кримінального права й створює передумови для політичних маніпуляцій. МГП чітко розрізняє дії держав у збройному конфлікті й терористичні акти, що здійснюються поза воєнним контекстом. Відповідно до позиції Міжнародного комітету Червоного Хреста (МКЧХ), навіть якщо воєнні дії призводять до масової загибелі цивільних, вони не є тероризмом, а становлять порушення законів і звичаїв війни, які тягнуть відповідальність за статтею статтею 8 Римського статуту [2] та 438 КК України.

З 1 січня 2025 року, після набуття чинності Римським статутом для України (відповідно до Закону України «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» № 3909-IX від 21 серпня 2024 року) [3], питання правильної кваліфікації діянь російської федерації матиме безпосереднє значення для міжнародного правосуддя. Міжнародний кримінальний суд (МКС) отримуватиме юрисдикцію щодо злочину агресії, воєнних злочинів та злочинів проти людяності, що дозволяє притягувати до відповідальності не лише безпосередніх виконавців, а й політичне та військове керівництво держави-агресора. Водночас терористичні злочини не підпадають під юрисдикцію МКС, що позбавляє можливості співпраці України з цією міжнародною інституцією.

Крім того, кваліфікація дій РФ як терористичних злочинів зміщує акцент із відповідальності за агресію на поведінку окремих угруповань, що суперечить принципу комплементарності та підходу, закріпленому у резолюції Генеральної Асамблеї ООН ES-11/1 «Агресія проти України» [4]. Правильне розмежування воєнних злочинів і терористичних актів є необхідною умовою забезпечення невідворотності покарання, єдності міжнародного правопорядку й зміцнення позицій України у міжнародних судових інституціях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема порушень МГП у сучасних війнах є предметом активних наукових дискусій як у зарубіжній, так і у вітчизняній доктрині. Дослідники акцентують увагу на порушеннях базових принципів МГП – розрізнення, пропорційності, заборони торгівлі та нападів на цивільне населення, особливо у контексті збройної агресії російської федерації проти України.

У зарубіжній літературі обговорюється обмеженість чинних Женевських конвенцій у протидії новітнім викликам. W. A. Qureshi обґрунтовує потребу «цифрової» Женевської конвенції для регулювання кібервійни; G. Gaggioli аналізує проблеми моніторингу та підзвітності сторін конфлікту; H. Rinta-Pollari та E. Tsybulenko досліджують ефективність механізмів реагування на злочин агресії та підтримують створення спеціального міжнародного трибуналу. Серед інших міжнародників варто відзначити S. Chesterman, C. Stahn і M. Schmitt, які розглядають питання юрисдикції МКС і кваліфікації воєнних злочинів, скоєних державними та недержавними суб'єктами.

Вітчизняна наукова доктрина активно розробляє проблематику дотримання норм МГП, кваліфікації воєнних злочинів і протидії тероризму в умовах гібридних загроз. Значний внесок у цю сферу зробили І. Авдошин, Є. Буряк,

М. Васильєв, М. Давиденко, О. Заболотний, О. Звонарьов, О. Герасимчук, О. Книженко, А. Коваль, О. Козенко, В. Ліпкан, Н. Михайлова, О. Мінченко, М. Погорєцький, З. Топорецька, Д. Сергєєва, О. Старенький, О. Татаров, І. Ткачов, Є. Тищенко, Д. Фурманенко, А. Черняк та інші.

Їхні праці охоплюють широкий спектр питань – від правових гарантій особи під час документування воєнних злочинів і допустимості заходів примусу до механізмів забезпечення верховенства права у сфері національної безпеки. Вагоме місце займають дослідження, присвячені співвідношенню воєнних злочинів і терористичних актів, проблемам кваліфікації дій недержавних збройних формувань, відповідальності держави за агресію та фінансування терористичної діяльності.

Водночас більшість робіт висвітлюють лише окремі аспекти проблеми – кваліфікацію злочинів, питання юрисдикції або гуманітарні обмеження. Недостатньо вивченими залишаються системні механізми забезпечення відповідальності за порушення МГП у сучасних конфліктах, а також юридичні наслідки змішування категорій «воєнний злочин» і «терористичний акт». Це визначає актуальність подальших міждисциплінарних досліджень із урахуванням нових форм збройної агресії, інших гібридних загроз і транснаціонального характеру сучасних воєнних конфліктів.

Метою статті є встановлення критеріїв відмежування воєнних злочинів, вчинених у контексті міжнародного збройного конфлікту, від актів тероризму, а також формування доктринальних і практичних орієнтирів для національної правозастосовної практики України із урахуванням положень Римського статуту, Женевських конвенцій 1949 року, Додаткових протоколів 1977 року та інших міжнародних нормативно-правових актів, що встановлюють закони та звичаї війни.

Виклад основного матеріалу. Воєнні злочини становлять одну з основних категорій міжнародних злочинів, передбачених міжнародним кримінальним правом. Вони визначені у статті 8 Римського статуту МКС як тяжкі порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року та інші серйозні порушення законів і звичаїв, що застосовуються в міжнародних і неміжнародних збройних конфліктах [1]. Зокрема, до таких діянь належать умисні вбивства, катування, нелюдське поводження, навмисні напади на цивільні об'єкти, насильницьке переміщення населення, використання заборонених методів ведення війни, узяття заручників тощо. Визначення цих злочинів у Статуті є результатом багаторічної роботи міжнародних експертів і відображає сучасні стандарти міжнародного гуманітарного права, що встановлюють чіткі критерії кримінальної відповідальності [5, с. 50-51]. Ключовою ознакою воєнного злочину є його зв'язок із міжнародним або неміжнародним збройним конфліктом, що визначає застосування до нього норм МГП та юрисдикцію МКС.

Міжнародна судова практика неодноразово підкреслювала контекстуальний характер воєнних злочинів і важливість встановлення зв'язку між діянням та збройним конфліктом. Показовою у цьому аспекті є справа *Prosecutor v. Duško Tadić* (Міжнародний трибунал за колишньої Югославії, 1999), у якій Апеляційна палата вперше чітко сформулювала критерії відмежування міжнародного та неміжнародного збройного конфлікту. Суд дійшов висновку, що збройний конфлікт набуває міжнародного характеру, коли держава здійснює загальний контроль над організованими збройними формуваннями, які діють від її імені або під її керівництвом [6].

У цій справі Трибунал розширив тлумачення поняття «контроль» порівняно з рішенням Міжнародного суду ООН у справі *Nicaragua v. United States of America* (1986) [7], зазначивши, що не потрібно доводити пряме командування, достатньо встановлення ефективної координації та підтримки. Це положення має принципове значення для

кваліфікації конфлікту на сході України, адже російська федерація здійснює загальний контроль над незаконними збройними формуваннями, що діють на тимчасово окупованих територіях, а отже, несе повну міжнародно-правову відповідальність за їхні дії.

У свою чергу, тероризм, хоча й є предметом численних міжнародних договорів, досі не має універсального визначення, прийнятого всіма державами. У загальному розумінні він розглядається як акт насильства, спрямований на залякування населення або примус уряду чи міжнародної організації до певних дій, тобто як злочин проти громадської безпеки, а не проти норм війни. Ці риси закріплені в Міжнародній конвенції про боротьбу з бомбовим тероризмом 1997 року та Міжнародній конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму 1999 року, прийнятих Організацією Об'єднаних Націй [8, 9].

В обох документах відсутні положення, які б дозволяли поширювати їхню дію на збройні конфлікти, адже в таких випадках застосовується інший правовий режим – МГП, що регулює поведінку сторін під час ведення війни та встановлює кримінальну відповідальність за порушення його норм.

Розмежування цих двох правових режимів – гуманітарного та антитерористичного – має принципове значення для правильного застосування міжнародного та національного кримінального права. Рамкове рішення Ради Європейського Союзу 2002/475/JHA «Про боротьбу з тероризмом» у пункті 11 Преамбули прямо визначає, що дії збройних сил під час збройного конфлікту, які регулюються нормами МГП, не охоплюються сферою тероризму [10].

Також й інші міжнародні нормативно-правові акти наголошують на необхідності розмежування воєнних злочинів та актів тероризму. Зокрема у статті 19(2) Міжнародної конвенції про боротьбу з терористичними бомбардуваннями 1997 року зазначено: «Діяльність збройних сил під час збройного конфлікту, як ці терміни розуміються відповідно до міжнародного гуманітарного права і регулюються цим правом, не підпадає під дію цієї Конвенції».

Це питання врегульовано Конвенцією Ради Європи про запобігання тероризму (Варшава, 16 травня 2005 року), у преамбулі якої зазначено, що терористичні злочини не можуть бути виправдані жодними політичними, ідеологічними чи релігійними мотивами. Документ водночас підкреслює необхідність боротьби з тероризмом законними засобами із дотриманням принципу верховенства права, прав людини та норм міжнародного, зокрема гуманітарного, права, що запобігає дублюванню кваліфікації діянь як воєнних злочинів і терористичних актів.

Міжнародні органи також не визнають тероризмом дії сторін збройного конфлікту, навіть якщо вони супроводжуються численними жертвами серед цивільного населення. Так, у роз'ясненнях МКЧХ щодо поняття безпосередньої участі у воєнних діях зазначено, що будь-яке насильство, яке має місце у зв'язку зі збройним протистоянням між сторонами, підлягає оцінці виключно з позицій норм міжнародного гуманітарного права. [11, с. 23-25]. У звітах МКЧХ щодо конфліктів у Сирії та Іраку наголошується, що кваліфікація дій як «терористичних» у межах збройного конфлікту суперечить принципу розрізнення та підриває ефективність системи МГП.

Цей підхід відображено і в практиці МКС, який у своїх розслідуваннях щодо Малі, Центральноафриканської Республіки та України чітко відмежовує воєнні злочини, скоєні у контексті збройного конфлікту, від терористичних актів, що відбуваються поза його межами. Таким чином, міжнародна судова та гуманітарна практика виходить із контекстуального критерію, який визначає, що характер конфлікту – міжнародний чи неміжнародний – є визначальним для правової кваліфікації насильницьких дій [12-14].

Отже, ключовим критерієм, який дозволяє розмежувати воєнні злочини від актів тероризму, є контекст зброй-

ного конфлікту. Міжнародне гуманітарне право виходить із того, що застосування сили між державами або на територіях, які вони контролюють, регулюється спеціальним правовим режимом – нормами МГП. Якщо насильство здійснюється у ході бойових дій або під час окупації, воно кваліфікується як воєнний злочин, навіть якщо призводить до жертв серед цивільного населення.

У цьому контексті стаття 51, пункт 2 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1949 року прямо забороняє акти насильства або погрози насильством, головною метою яких є терор серед цивільного населення, визнаючи їх порушенням законів і звичаїв війни [15]. Таким чином, навіть якщо насильство супроводжується значними жертвами серед цивільних, воно розглядається не як «тероризм», а як порушення міжнародного гуманітарного права, що підлягає кваліфікації як воєнний злочин за статтею 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду [1]. Натомість терористичним актом може бути лише насильство, що вчиняється поза збройним конфліктом або без воєнної необхідності, тобто таке, що не має зв'язку з веденням бойових дій і не регулюється МГП.

Подібного підходу дотримуються й судові органи держав ЄС, а сучасна міжнародна практика містить низку прецедентів, що підтверджують необхідність чіткого розмежування між тероризмом і воєнними злочинами. Так, Бельгійська прокуратура висунула обвинувачення 38 особам у причетності до діяльності терористичної групи та інших злочинах. Згідно з версією обвинувачення, у період з 2004 по 2014 рік підсудні організовували на території Бельгії заходи для фінансування Робітничої партії Курдистану (РПК). Захист наполягав, що їхня діяльність безпосередньо пов'язана зі збройним конфліктом між Туреччиною та РПК, а отже, не підлягає кваліфікації як терористична згідно з національним законодавством.

Апеляційний суд Брюсселя у 2019 р. постановив, що визначення терористичної групи в Кримінальному кодексі вимагає наявності наміру вчиняти фізичні терористичні акти. Хоча РПК вчиняла подібні дії, усі вони відбувалися у межах географічної зони конфлікту з Туреччиною та мали прямий зв'язок із цим конфліктом. Відтак дії підпадали під положення про виключення. Як наслідок, РПК не була визнана терористичною групою в розумінні Кримінального кодексу Бельгії, а участь у її діяльності не розглядалася як терористичний злочин. Кримінальне провадження було закрито [16, 17].

Отже сучасне положення про виключення терористичних злочинів із сфери застосування МГП має конкурентно-виключний характер: це не звільняє від відповідальності та не «узаконює» діяння, а лише розмежовує юрисдикції договорів. Там, де діє МГП чи інші спеціальні норми, кваліфікація і відповідальність визначаються ними, у решті випадків застосовуються превентивно-криміналізаційні механізми щодо протидії тероризму. Така архітектура унеможливує «перетягування канату» між антитерористичними інструментами та МГП і відповідає логіці *lex specialis*.

Другий критерій – суб'єкт злочину. Воєнні злочини можуть бути вчинені лише особами, які беруть участь у збройному конфлікті від імені держави чи підконтрольних їй структур – комбатантами, представниками органів влади або членами організованих збройних формувань, що діють під загальним контролем сторони конфлікту. Тероризм, навпаки, є діянням недержавних суб'єктів, які не мають статусу сторони збройного конфлікту та не підпорядковуються нормам міжнародного гуманітарного права. Так, напади організацій «Ісламська держава» чи «Аль-Каїда» мають терористичну природу, тоді як обстріли цивільних об'єктів України, здійснені регулярними підрозділами збройних сил російської федерації або підконтрольними їй незаконними збройними формуваннями, становлять воєнні злочини. Вони скоєні у контексті

міжнародного збройного конфлікту та підлягають кваліфікації за статтями 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду й 438 Кримінального кодексу України [1].

Третій критерій – мета діяння. У складі воєнного злочину насильство є засобом досягнення воєнної мети, навіть якщо спосіб його застосування порушує норми МГП. Водночас, як зазначають В. Середа та І. Серкевич, у тероризмі насильство має самоцільний або політичний характер: його метою є залякування цивільного населення, підрив суспільної безпеки або примус органів влади до певних дій чи бездіяльності. Терористичні акти спрямовані на створення атмосфери страху в суспільстві, чинення політичного тиску та дестабілізацію системи державного управління [18, с. 17–21] і це відрізняє їх від воєнних злочинів, які вчиняються у контексті збройного конфлікту та мають воєнну мету.

Так, у контексті міжнародного збройного конфлікту обстріли об'єктів критичної інфраструктури України в осінньо-зимовий період 2022-2025 років російська федерація намагається пояснити «воєнною необхідністю». Однак аналіз обставин цих атак засвідчує відсутність прямої військової мети – їх справжньою ціллю є позбавлення цивільного населення життєво необхідних умов, що становить порушення принципів розрізнення та пропорційності, закріплених у статті 51 Додаткового протоколу I (1977 р.) до Женевських конвенцій [15].

Четвертий критерій – правовий наслідок і юрисдикція. Воєнні злочини належать до злочинів міжнародного характеру, визначених у статтях 5-8 Римського статуту МКС, до яких віднесено злочин геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії. Зокрема, стаття 8 охоплює тяжкі порушення Женевських конвенцій 1949 року, включно з навмисними нападами на цивільне населення та об'єкти, захищені МГП [1]. Натомість терористичні акти мають національний характер і не входять до предмета юрисдикції МКС. Тому кваліфікація обстрілів цивільних об'єктів як тероризму позбавляє Україну можливості застосовувати міжнародно-правові механізми відповідальності, передбачені Римським статутом, зокрема видання ордерів МКС на арешт винних осіб.

Критерій масштабності й системності також має значення. Воєнні злочини мають системний характер і часто є частиною державної політики агресора. Масові страти цивільних у Бучі, Ірпені, Ізюмі та депортації дітей є прикладами саме системної державної політики, а не ізольованих актів насильства. Це відрізняє воєнні злочини від терористичних дій, які здебільшого мають локальний, символічний характер і не є елементом державної політики [19].

Важливо також враховувати мотив і спрямованість насильства. У тероризмі воно спрямоване на суспільство загалом, його мета – створення страху, дестабілізація громадської безпеки та політичний тиск. Натомість у воєнних злочинах насильство відбувається в межах збройного конфлікту й полягає у порушенні захисту осіб, гарантованого нормами МГП – цивільного населення, військовополонених, поранених і хворих. Саме тому бомбардування житлових кварталів або обстріли гуманітарних коридорів розглядаються не як «терористичні акти», а як порушення статей 51 і 52 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій [15].

Питання правової природи створених російською федерацією на окупованих територіях Донецької та Луганської областей так званих «Луганської народної республіки» (ЛНР) і «Донецької народної республіки» (ДНР) має принципове значення для правильної кваліфікації злочинів, учинених на цих територіях. У перші роки збройної агресії рф проти України, у 2014-2015 роках, в офіційних документах та медійному просторі ці формування нерідко позначалися як терористичні організації. Такий підхід був зумовлений застосуванням положень Закону України

«Про боротьбу з тероризмом», відповідно до якого проведення антитерористичної операції (АТО) вважалося адекватною формою реагування держави на збройні дії незаконних формувань, підтримуваних рф [20]. Однак уже тоді існували об'єктивні ознаки міжнародного збройного конфлікту, що вимагали застосування норм МГП, а не антитерористичного законодавства.

Фактичні обставини діяльності «ЛНР» і «ДНР» свідчили, що вони не були самостійними політичними чи військовими суб'єктами. Їхні керівні органи, фінансування, постачання зброї, кадрове забезпечення й командування контролювалися російською федерацією через Міністерство оборони, Головне розвідувальне управління (ГРУ) і Федеральну службу безпеки (ФСБ). Ці структури не мали власної економічної бази чи незалежного суверенітету, що виключає можливість розглядати їх як недержавні організації у сенсі міжнародного права [21].

Українська правова позиція поступово еволюціонувала від кваліфікації конфлікту як «антитерористичної операції» до визнання його міжнародним збройним конфліктом. Верховна Рада України постановою від 27 січня 2015 року № 129-VIII офіційно визначила російську федерацію державою-агресором, а так звані «ДНР» і «ЛНР» – окупованими адміністраціями рф, що діють на тимчасово окупованих територіях Донбасу [22]. Таке тлумачення узгоджується з резолюціями Генеральної Асамблеї ООН 68/262 (2014) та 71/205 (2016), де рф визнається державою-окупантом, а самопроголошені утворення – нелегітимними [23, 24].

З юридичного погляду, ототожнення «ДНР» і «ЛНР» із терористичними організаціями є категоріальною помилкою, адже воно зміщує відповідальність із держави-агресора на псевдодержавні утворення, створені нею. На відміну від терористичних структур, ці утворення мають зовнішню легітимізацію з боку держави, яка контролює їхні дії. Саме тому відповідальність за злочини, вчинені на окупованих територіях, несе рф як держава – суб'єкт міжнародного права, а не «терористичні організації» у кримінально-правовому сенсі.

Більше того, кваліфікація «ДНР» і «ЛНР» як терористичних організацій несумісна з принципом комплексності юрисдикції МКС, оскільки цей орган розглядає лише діяння, що підпадають під міжнародно-правові категорії – воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид. Визнання цих формувань «терористичними» позбавляє Україну можливості використовувати механізми міжнародного переслідування, адже тероризм не входить до юрисдикції МКС.

Таким чином, створені рф «ДНР» і «ЛНР» слід розглядати як інструменти реалізації політики росії, а не як незалежні суб'єкти терористичної діяльності. Визнання цього факту має фундаментальне значення для правильної кваліфікації злочинів, визначення суб'єктів відповідальності й побудови правової стратегії України у МКС та інших міжнародних інституціях.

На початку агресії рф проти України більшість кримінальних проваджень порушувалася за статтями 258–258-5 КК України як «терористичні акти» або «участь у терористичній організації» [25]. Такий підхід був зумовлений політичною логікою періоду антитерористичної операції та прагненням уникнути формального визнання міжнародного збройного конфлікту. Водночас подальший розвиток агресії, активна участь міжнародних інституцій, зокрема МКС, та ратифікація Римського статуту зумовили поступовий перехід до більш коректної міжнародно-правової кваліфікації таких діянь.

Однак проблема некоректної кваліфікації в поодиноких випадках зберігається. У низці випадків насильницькі дії, вчинені завербованими агентами, колаборантами або диверсійними групами рф, продовжують визначатися як «терористичні акти» чи «готування до

терористичного акту», хоча за своєю правовою природою вони є елементами воєнних дій, координованих військовими структурами держави-агресора. Такі дії мають кваліфікуватися як диверсії (ст. 113 КК України), державна зрада (ст. 111 КК України), колабораційна діяльність (статті 111-1, 111-2 КК України) або воєнні злочини (стаття 438 КК України) – залежно від об'єкта посягання, наслідків та ступеня залучення до воєнних операцій. Визначення їх як «терористичних актів» чи «терористів» не лише суперечить міжнародним стандартам кваліфікації злочинів у збройних конфліктах, а й створює ризик розмивання меж між правовими режимами антитерористичного та гуманітарного права.

Важливою проблемою залишається термінологічна невідповідність між політичними та правовими документами. У публічних заявах представників органів влади, резолюціях ВР чи зверненнях дипломатичних відомств часто використовується термін «держава-терорист» або «терористичний режим рф». Хоча такі визначення можливо і мають політичну доцільність, їх використання в правових документах є методологічно хибним: МГП не оперує поняттям «державного тероризму». До того ж і Римський статут МКС не містить серед воєнних злочинів, визначених у ст. 8, суспільно небезпечного діяння вчиненого проти цивільного населення з метою його тероризування. Такі дії на думку його розробників мають кваліфікуватися за п. і) умисне спрямування нападів на цивільне населення як таке або на окремих цивільних осіб, що не беруть безпосередньої участі у воєнних діях чи п. ii) умисне спрямування нападів на цивільні об'єкти, тобто об'єкти, що не є військовими цілями.

Практика МКС показує, що коректна міжнародно-правова кваліфікація прямо впливає на архітектуру доказової бази: для воєнних злочинів суд вимагає демонстрації автентичності, цілісності та надійності способу отримання цифрових даних, бездоганного ланцюга збереження цифрових доказів (*chain of custody*) та відтвореного аудиторського сліду (*audit trail*). Детально ці критерії сформульовано в дослідженнях М. А. Погорецького, Є. І. Лисаченко, В. П. Шеломенцева [26, 27].

Висновки і пропозиції. Воєнні злочини, вчинені російською федерацією проти України, мають чітко визначену міжнародно-правову природу й не можуть ототожнюватися з терористичними актами. Визначальним критерієм їх кваліфікації є контекст міжнародного збройного конфлікту, у межах якого насильство розглядається як порушення законів і звичаїв війни, передбачених Женевськими конвенціями 1949 року та Додатковими протоколами 1977 року, зокрема статтями 51 і 52 Протоколу I, що забороняють напади на цивільне населення та об'єкти, не пов'язані з військовими цілями. Напади на цивільних, медичні, енергетичні чи транспортні об'єкти слід кваліфікувати як воєнні злочини або злочини проти людяності згідно зі статтями 7 і 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Використання терміна «терористичний акт» у цьому контексті є методологічною помилкою, що спотворює правову оцінку та послаблює підстави для міжнародної відповідальності держави-агресора.

Сучасне положення про виключення терористичних злочинів із сфери застосування міжнародного гуманітарного права має конкурентно-виключний характер: це не звільняє від відповідальності та не «узаконує» діяння, а лише розмежує юрисдикції договорів. Там, де діє МГП чи інші спеціальні норми, кваліфікація і відповідальність визначаються ними; у решті випадків застосовуються превентивно-криміналізаційні механізми щодо протидії тероризму. Така архітектура унеможливує «перетягування канату» між антитерористичними інструментами та МГП і відповідає логіці *lex specialis*.

Невірна кваліфікація таких діянь зміщує акцент із державної на індивідуальну відповідальність, створюючи хибне враження, що агресія має характер внутрішнього тероризму. Визнання факту агресії відповідно до Резолюції Генеральної Асамблеї ООН ES-11/1 «Агресія проти України» (2022) та застосування положень Римського статуту й Женевських конвенцій забезпечує системність правової оцінки, дозволяючи притягати до відповідальності не лише виконавців, а й політичне та військове керівництво російської федерації. Коректна юридична кваліфікація воєнних злочинів є необхідною умовою реалізації принципу невідворотності покарання, належного документування доказів і відновлення справедливості для жертв війни.

Українська правозастосовна система має остаточно відмовитися від антитерористичної парадигми, що переважала у перші роки агресії, і перейти до повного застосування норм міжнародного гуманітарного права, визначених Римським статутом і Женевськими конвенціями. Це передбачає не лише оновлення національного законодавства, а й зміну правової свідомості – усвідомлення того, що злочини агресора є порушеннями імперативних норм *jus cogens*, які не допускають жодних винятків. Дотримання цих принципів забезпечує легітимність державної політики України, зміцнює її позиції у міжнародних судових інституціях і сприяє формуванню нових стандартів відповідальності за воєнні злочини.

Поняття «державний тероризм» не має юридичного змісту в міжнародному праві й відсутнє у Статуті ООН, Римському статуті та конвенціях ООН із протидії тероризму. Воно може використовуватися лише як політична характеристика агресивної поведінки рф, але не як правова категорія. У правовій доктрині коректними є терміни «злочин агресії», «воєнний злочин» і «злочин проти людяності», закріплені у Нюрнберзькому статуті (1945) та Римському статуті (1998). Таке розмежування забезпечує чіткість кваліфікації, дотримання принципу верховенства права та послідовність у застосуванні норм міжнародного кримінального права.

Отже, належне розуміння меж між воєнними злочинами й тероризмом є ключовою умовою не лише для наукової систематизації злочинів проти миру та безпеки людства, але й для ефективної реалізації міжнародного правосуддя. Узгодженість української практики з положеннями Женевських конвенцій, Римського статуту та резолюцій Генеральної Асамблеї ООН забезпечує єдність правозастосування і зміцнює роль права як універсального інструменту захисту гуманітарних цінностей навіть у найжорсткіших умовах війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року. *Верховна Рада України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 07.09.2025).
2. International Committee of the Red Cross. Interpretative Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law. Geneva, 2009. URL : <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/fulltext/099> (дата звернення: 07.09.2025).
3. Закон України «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» № 3909-IX від 21 серпня 2024. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/3909-20> (дата звернення: 07.09.2025).
4. Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй. Резолюція ES-11/1 «Агресія проти України». Прийнята 2 березня 2022 р. A/RES/ES-11/1. Нью-Йорк, 2022. URL : https://digitallibrary.un.org/record/3959039/files/A_RES_ES-11_1-EN.pdf (дата звернення: 05.08.2025).
5. Воєнні злочини : навч. посіб. / І. В. Авдошин, О. І. Заболотний, О. Ю. Звонарьов та ін. – Київ : 7БЦ, 2023. – 280 с.
6. Prosecutor v. Duško Tadić. International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY). Case No. IT-94-1-A. Judgment of 15 July 1999. The Hague, 1999. URL : <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf> (дата звернення : 05.08.2025).

7. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). International Court of Justice (ICJ). Judgment of 27 June 1986. Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders. The Hague, 1986. URL : <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> (дата звернення: 05.08.2025).
8. Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом. ООН. Нью-Йорк, 15 грудня 1997 р. United Nations Treaty Series. Vol. 2149. P. 256. Набрання чинності 23 травня 2001 р. URL : https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtmsg_no=XVIII-9&chapter=18 (дата звернення: 07.08.2025).
9. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму. ООН. Нью-Йорк, 9 грудня 1999 р. United Nations Treaty Series. Vol. 2178. P. 197. Набрання чинності 10 квітня 2002 р. URL : https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtmsg_no=XVIII-11&chapter=18 (дата звернення: 07.08.2025).
10. Council of the European Union. Council Framework Decision 2002/475/JHA on combating terrorism. Official Journal of the European Communities. L 164. Brussels, 22 June 2002. P. 3–7. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32002F0475> (дата звернення: 07.08.2025).
11. International Committee of the Red Cross. Interpretative Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law. Geneva, 2009. URL : <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc-002-0990.pdf> (дата звернення: 07.10.2025).
12. Office of the Prosecutor of the International Criminal Court. Situation in the Republic of Mali: Article 53(1) Report. The Hague, 2013. 35 p. URL : https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/SAS MaliArticle53_1PublicReportENG16Jan2013.pdf
13. Office of the Prosecutor of the International Criminal Court. Situation in the Central African Republic II: Article 53(1) Report. The Hague, 2014. 37 p. URL : https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/iccdocs/otp/Art_53_1_Report_CAR_II_24Sep14.pdf (дата звернення: 01.10.2025).
14. Office of the Prosecutor of the International Criminal Court. Report on Preliminary Examination Activities 2020. The Hague, 2020. 79 p. URL : <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/2020-PE/2020-pe-report-eng.pdf> (дата звернення: 02.10.2025).
15. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 року. Стаття 51, пункт 2. *Верховна Рада України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 01.09.2025).
16. EJIL: Talk!: Van Poecke, T. The IHL Exclusion Clause, and why Belgian Courts Refuse to Convict PKK Members for Terrorist Offences. EJIL: Talk!, 20 березня 2019. URL : <https://www.ejiltalk.org/the-ihl-exclusion-clause-and-why-belgian-courts-refuse-to-convict-pkk-members-for-terrorist-offences/> (дата звернення: 01.09.2025).
17. Le Ministre Goffin souligne l'engagement sans équivoque de l'État belge contre le terrorisme. Service public fédéral Affaires étrangères, 29 січня 2020. URL : <https://diplomatie.belgium.be/fr/le-ministre-goffin-souligne-lengagement-sans-equivoque-de-letat-belge-contre-le-terrorisme> (дата звернення: 01.09.2025).
18. Середя В. В., Серкевич І. Р. Тероризм: кримінологічна детермінація і кримінально-правова протидія: монографія / за заг. ред. В. С. Канціра. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 188 с.
19. International Criminal Court. Arrest warrants issued for Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova. The Hague, 17 March 2023. URL : <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and> (дата звернення: 01.09.2025).
20. *Верховна Рада України*. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 року № 638-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 25. Ст. 180.
21. Human Rights Watch. Eastern Ukraine: Russia-Led Forces' Command Structure. Report. New York, 2018. URL : <https://www.hrw.org/world-report/2018/country-chapters/ukraine> (дата звернення: 01.09.2025).
22. *Верховна Рада України*. Постанова № 129-VIII від 27 січня 2015 року «Про Заяву Верховної Ради України щодо визнання російської федерації державою-агресором». *Голос України*. 2015. № 16. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129-19#Text> (дата звернення: 01.09.2025).
23. United Nations General Assembly. Resolution 68/262 "Territorial integrity of Ukraine". 27 March 2014. URL : <https://undocs.org/en/A/RES/68/262> (дата звернення: 04.09.2025).
24. United Nations General Assembly. Resolution 71/205 "Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (Ukraine)". 19 December 2016. URL : <https://undocs.org/en/A/RES/71/205> (дата звернення: 04.09.2025).
25. Кримінальний кодекс України. Прийнятий 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 07.10.2025).
26. Погорецький М. А., Шеломенцев В. П. Поняття кіберпростору як середовища вчинення злочинів. Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. 2009. № 2. С. 77–81.
27. Погорецький, М.А., Лисаченко Є.І. Встановлення достовірності цифрових доказів Міжнародним кримінальним судом: окремі проблемні питання та шляхи їх вирішення. *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 1-2. С. 54-73. <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2023.1-2/54-73>

Дата першого надходження рукопису до видання: 09.09.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 20.10.2025
 Дата публікації: 29.10.2025